

Toruń, 14 września 2026 r.

dr hab. Czesław Adamiak, prof. UMK
Zakład Gospodarki Przestrzennej i Turyzmu
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ul. Lwowska 1, 87-100 Toruń
czeslaw.adamiak@umk.pl

**Opinia w postępowaniu
o nadanie stopnia doktora habilitowanego
w dyscyplinie geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej
dr. Michałowi Apollo**

Niniejsza ocena została sporządzona na podstawie:

1. umowy o dzieło na recenzję w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego, zawartej między Uniwersytetem Śląskim w Katowicach a mną,
2. uchwały nr 10 Rady Naukowej Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach z dnia 3 lipca 2026 r. w sprawie powołania Komisji Habilitacyjnej w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna wszczętego na wniosek dr. Michała Apollo,
3. ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 poz. 1668 ze zm., zw. dalej Ustawą),
4. poradnika „Recenzje w postępowaniach o Awans Naukowy” opublikowanego przez Radę Doskonałości Naukowej w 2022 r.

Recenzję przygotowałem w oparciu o:

1. dostarczony przez Sekretarz Komisji prof. dr hab. Justynę Chodkowską-Miszczyk autoreferat autorstwa dr. Michała Apollo wraz z wykazem osiągnięć naukowych,
2. pełne teksty trzech publikacji wchodzących w skład głównego osiągnięcia naukowego pt. „Postrzeganie turystyki przez mieszkańców gór na różnych wysokościach bezwzględnych”,
3. treść innych publikacji Habilitanta.

Przedmiot recenzji

Zgodnie z Ustawą rolą recenzenta jest przygotowanie recenzji i ocena „czy osiągnięcia naukowe osoby ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego odpowiadają wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt 2”. Zgodnie z Poradnikiem recenzja powinna zawierać „stwierdzenie, czy wśród wskazanych do oceny osiągnięć naukowych znajduje się co najmniej: (...) 1 monografia naukowa, (...) 1 cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych, (...) lub 1 zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub artystyczne” oraz „ocenę wraz z uzasadnieniem, czy wskazane osiągnięcia naukowe osoby ubiegającej się o nadanie

stopnia doktora habilitowanego stanowią znaczący wkład w rozwój określonej dyscypliny”. Liczba mnoga („osiągnięcia”) oznacza, że poza „głównym” osiągnięciem w formie monografii lub cyklu artykułów recenzent powinien ocenić pozostałą działalność naukową Habilitanta. Nie jest za to (według Poradnika) rolą recenzenta ocena, „czy osoba ubiegająca się o nadanie stopnia doktora habilitowanego wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej, jak i ocena osiągnięć dydaktycznych, organizacyjnych, czy też popularyzujących naukę”.

Biorąc pod uwagę powyższe, moją recenzję strukturyzuję w następujący sposób:

1. Weryfikacja czy wśród wskazanych do oceny osiągnięć naukowych znajduje się co najmniej jedno z wymienionych w art. 219 ust. 1 pkt 2.
2. Recenzja cyklu powiązanych tematycznie publikacji naukowych pt. „Postrzeganie turystyki przez mieszkańców gór na różnych wysokościach bezwzględnych”.
3. Ocena pozostałej aktywności naukowej Habilitanta.
4. Konkluzja.

Weryfikacja czy wśród wskazanych do oceny osiągnięć naukowych znajduje się co najmniej jedno z wymienionych w art. 219 ust. 1 pkt 2

W autoreferacie Habilitant omówił szczegółowo jako główne osiągnięcie naukowe cykl trzech powiązanych tematycznie publikacji naukowych zatytułowanych „Postrzeganie turystyki przez mieszkańców gór na różnych wysokościach bezwzględnych”. Na cykl ten składa się jedna monografia (PN2) opublikowana w wydawnictwie Routledge (znajdujące się na liście MNiSW) oraz dwa artykuły opublikowane w dwóch różnych międzynarodowych czasopismach naukowych (Journal of Outdoor Recreation and Tourism, Journal of Tourism Futures – odpowiednio PN1 i PN3). Oba czasopisma znajdują się w wykazie czasopism naukowych MNiSW. W ustawie monografia i cykl artykułów są wymienione jako dwa dopuszczalne sposoby przedstawienia „przynajmniej jednego” osiągnięcia, stanowiąc alternatywę nierozłączną. Uznaję więc, że mogę za jedno osiągnięcie uznać takie, które udokumentowane jest zarówno monografią, jak i cyklem artykułów, spełniające jednocześnie warunki z liter a i b art. 219 ust. 1 pkt 2.

Prezentowany cykl publikacji ma wspólną główną hipotezę określoną w tytule osiągnięcia, prezentują wyniki badań prowadzonych w dwóch dolinach w nepalskich Himalajach. Każda kolejna publikacja szeroko korzysta z doświadczeń poprzednich poprzez przeniesienie i rozszerzenie metodologii (PN1→PN2) oraz zaczerpnięcie problemu badawczego z wyników poprzednich badań (PN2→PN3). Potwierdzam więc, że wskazany zestaw publikacji rzeczywiście stanowi powiązany tematycznie cykl publikacji.

Habilitant jest wyłącznym autorem monografii PN2 i artykułu PN3. W przypadku artykułu PN1 jest on jednym z pięciu autorów: koordynował pracę nad artykułem, stworzył metodykę badania i napisał pierwotną wersję artykułu. Nie ulega więc wątpliwości, że przedstawione do oceny osiągnięcie jest autorstwa Habilitanta.

W świetle powyższych uwag oceniam, że wśród wskazanych do oceny osiągnięć naukowych **znajduje się** co najmniej jedno z wymienionych w art. 219 ust. 1 pkt 2.

Recenzja cyklu powiązanych tematycznie publikacji naukowych pt. „Postrzeganie turystyki przez mieszkańców gór na różnych wysokościach bezwzględnych”

Uzasadnienie podjęcia tematyki badań i sformułowania ich celu

Główne osiągnięcie naukowe Habilitanta to cykl powiązanych tematycznie publikacji naukowych pt. „Postrzeganie turystyki przez mieszkańców gór na różnych wysokościach bezwzględnych”. Dr Michał Apollo szczegółowo omawia kontekst, metodykę, cele, wyniki i wnioski z badań w tym temacie w sekcji 4.A autoreferatu.

Autor uzasadnia potrzebę badania specyfiką obszarów wysokogórskich jako obszarów o cennym i wrażliwym ekosystemie, peryferyjnej lokalizacji lub wręcz marginalizacji w systemach społeczno-gospodarczych, trudnych warunkach życia ze względu na słabą dostępność, trudne warunki gospodarowania w rolnictwie i zagrożenia naturalne, a jednocześnie często ekonomicznie uzależnionych od turystyki. Badania turystyki w obszarach górskich mają długą tradycję, a poruszane w osiągnięciu zagadnienia relacji między gospodarzami a turystami, przestrzennej organizacji turystyki na obszarach cennych przyrodniczo oraz konkurencji i konfliktu pomiędzy aktorami systemu turystycznego i sposobami organizacji turystyki są często poruszane w badaniach turystyki w ramach międzydiscyplinarnych studiów nad turystyką obejmujących m.in. geografię społeczno-ekonomiczną i gospodarkę przestrzenną oraz nauki o zarządzaniu i jakości. Autor przed przystąpieniem do realizacji osiągnięcia miał już szeroką wiedzę i znajomość środowisk wysokogórskich i organizacji na nich turystyki zarówno jako badacz, jak i jako turysta-alpinista.

Przedmiot badań uważam więc za ważny, a jego podjęcie za uzasadnione. Autor precyzuje przedmiot badań formułując tytuł osiągnięcia stanowiący w istocie centralną hipotezę badawczą o istnieniu systematycznych różnic w postrzeganiu turystyki przez mieszkańców gór na różnych wysokościach bezwzględnych. W autoreferacie ta główna hipoteza (autor formułuje ją jako problem i cel, ale ze względu na rozstrzygający charakter pytania ja nazywam to hipotezą) jest precyzowana przez pytania badawcze, które są jednak powtórzeniem pytań ankietowych mając bardzo wąski, konkretny zakres. Nie obejmują one w pełni treści prac. W szczególności w tym sformułowaniu nie ma mowy o drugim wymiarze przestrzennego zróżnicowania postaw mieszkańców wobec turystów, które Habilitant bada – w relacji do szlaku. Ten wymiar jest istotny w PN2, a jego rozpatrywanie wydaje mi się równie ciekawe i łatwiej uzasadnione niż akcentowanego w tytule osiągnięcia wymiaru wysokości absolutnej. Nie ma w sformułowaniu celu cyklu też odniesienia do indeksu irytacji Doxleya, jedynej teoretycznej koncepcji konsekwentnie przywoływanej przez Autora. O ile nie mam wątpliwości co do istotności i uzasadnienia podjęcia ogólnej tematyki badań, to sformułowanie celu, budzi moje zastrzeżenia, które wymienię teraz, bo mają one wpływ na ocenę całości osiągnięcia.

Po pierwsze, sformułowanie tej kluczowej hipotezy o relacji przyczynowo-skutkowej między wysokością bezwzględną a postawach mieszkańców wobec turystów nie zostało w sposób wyraźny uzasadnione ani teoretycznie (na gruncie dedukcyjnym), ani wynikami wcześniejszych badań (w sposób indukcyjny). W PN1 Autorzy piszą co prawda, że „during previous research on various mountains around the world, the authors noticed that the local communities’ reaction to the impact of mountaineering was different at different attitudes”, jednak brakuje odwołań do publikacji lub opisu szczegółów tych badań, skoro ich wyniki nie zostały wcześniej opublikowane (artykuł jest dość krótki, więc było na to miejsce). Hipoteza w modelu hipotetyczno-dedukcyjnym poza możliwością empirycznego potwierdzenia powinna mieć racjonalne wyjaśnienie. Nie widzę możliwości racjonalnego uzasadnienia bezpośredniego wpływu wysokości bezwzględnej na

postawy, biorąc pod uwagę to, że nawet fizjologicznie wysokość bezwzględna może być odczuwana jedynie pośrednio (zmiany ciśnienia, promieniowania). Taki wpływ na relacje gospodarz-gość może być jedynie pośredni. Autor wymienia „między wierszami” możliwe mechanizmy tego wpływu: zmiany warunków gospodarki rolnej wynikające z klimatycznej strefowości, a skutkujące zmianami w poziomie uzależnienia ekonomicznego od turystyki, peryferyjna lokalizacja – oddalenie komunikacyjne od centrów gospodarczych i politycznych oraz sposób organizacji turystyki w omawianych regionach – trekking po stałej trasie i stałe następstwo odwiedzanych miejscowości przez każdego z turystów. W PN2 dwie pierwsze możliwości zamiast zbadać Autor odrzuca jednak z góry (podrozdział 2.2), a ostatnia wyłania się z badań jakościowych. Deterministyczne trwanie przy weryfikacji zamiast głębszego wyjaśnienia zależności przypomina empiryczne badanie zależności rozwoju gospodarczego państw od szerokości geograficznej – potwierdzalnej, ale mało użytecznej dla zrozumienia mechanizmów rozwoju gospodarczego i działań zmierzających do ograniczenia globalnych nierówności. Jak wcześniej wspomniałem, wprowadzenie w PN2 drugiego wymiaru przestrzennego – odległości od szlaku – jest łatwiejsze do zrozumienia, choć nieakcentowane w tytule książki. Autor nie próbuje już w tym przypadku wykazywać bezpośredniego wpływu odległości w absolutnych miarach, rozsądnie uzasadniając różnice intensywnością relacji ekonomicznych oraz kontaktów mieszkańców z turystami. W efekcie wnioski dotyczące różnic w „odległościowych” są dla mnie bardziej uzasadnione niż te dotyczące różnic „wysokościowych”.

Drugim moim zastrzeżeniem dotyczącym sformułowania celu i ogólnej strategii badań jest przyjęcie odzwierciedlonych w tytułach nomotetycznych ambicji dla badania, które jest typowo idiograficzne. Tytuł osiągnięcia sugeruje, że Habilitant bada uniwersalne zależności postaw mieszkańców od wysokości nad poziomem morza. W rzeczywistości prowadzi studia przypadków dwóch himalajskich dolin stanowiących popularne obszary turystyki wysokogórskiej. Autor próbuje uzasadnić reprezentatywność obszaru badań w podrozdziałach 2.5 i 2.7 PN2, nie pisze jednak na jakie inne obszary i skale przestrzenne wnioski z badań mogą być uogólniane – na inne doliny górskie nepalskich Himalajów, inne obszary wysokogórskie w krajach rozwijających się, na całym świecie, czy na szersze skale przestrzenne np. całych regionów górskich? Zdanie „The unique geographical setting combined with the consistency in tourism flow...” zdradza fakt, że obszar nie jest wcale typowy, ale faktycznie unikatowy ze względu na wysoką intensywność ruchu turystycznego, długą historię turystyki, globalne zainteresowanie, stosunkowo jednorodny produkt turystyczny. Uzasadnienie „reprezentatywności” wybranych obszarów jest więc nieprzekonujące, ale przede wszystkim niepotrzebne. Wartość badań nie wynika z (nie)udowodnienia uniwersalnych zależności, ale z dostarczenia wiedzy o relacjach i problemach specyficznych dla tego obszaru o konkretnych uwarunkowaniach geograficznych, społeczno-gospodarczych i ukształtowanym historycznie ale wciąż zmieniającym się pod wpływem procesów globalnych i lokalnych modelu organizacji turystyki.

Po trzecie, w sformułowaniu głównego problemu badawczego Autor akcentuje postawy mieszkańców do turystów jako istotnej determinanty zrównoważonej turystyki. W sekcji 2.3 PN2 twierdzi, że „in order for a local community under the influence of a stimulus – mountaineering – to develop sustainably and benefit from tourism, there must be a positive attitude towards it”. Mieszkańcy obszarów badań korzystają gospodarczo z turystyki od dekad, nie tylko ze względu na tradycję gościnności, ale na unikatową lokalizację po drodze na najwyższe szczyty Ziemi. A same badania pokazują, że zagrożenie dla tych ekonomicznych korzyści nie płynie z konfliktu lub nieporozumień z turystami, ale m.in. konfliktów interesów między przedsiębiorstwami w dolinie i „ponad” dolinami (przewoźników helikopterowych i korzystających z ich usług organizatorów turystyki oraz innych przedsiębiorstw). To oczywiście nie oznacza, że postawy mieszkańców

wobec turystów nie są ważne i warte badania. Uważam jednak, że koncentracja na tym wąskim zagadnieniu ogranicza Badacza odwracając uwagę od innych elementów systemu turystycznego i relacji między nimi, wykraczającymi poza doliny. Autor pozwolił sobie na to „wyjście” poza założony model badawczy w publikacji PN3, którą między innymi z tego powodu uważam za najciekawszą w ramach osiągnięcia.

Czwartym punktem mojej krytyki koncepcyjnych założeń osiągnięcia jest bardzo ograniczone odniesienie do istniejących teorii wyjaśniających procesy społeczne i przestrzenne w turystyce. Habilitant bada relacje gospodarz-turysta nie odnosząc się do teorii wymiany społecznej czy *social carrying capacity*. Bada przestrzenne zróżnicowanie i dynamikę przestrzenną turystyki nie odnosząc się do teorii przestrzeni turystycznej, centrum-peryferii, dyfuzji innowacji, ewolucyjnej geografii ekonomicznej, a wspomnienie koncepcji cykl życia obszaru turystycznego pojawia się dopiero na ostatniej stronie ostatniej publikacji w cyklu. Autor odwołuje się jedynie do indeksu irytacji Doxleya. To zakotwiczenie teoretyczne jest jednak dość luźne (w PN1 i 2 model Doxleya jest wspomniany, ale nie jest omówione jego wykorzystanie, późniejsza krytyka, możliwe alternatywne podejścia), a proponowana przez autora rozbudowa tego modelu o „pionowy” wymiar nie jest w mojej ocenie wystarczająco uzasadniona wynikami badań.

Struktura osiągnięcia

Autor wybrał nietypową strukturę głównego osiągnięcia łączy artykuły z monografią. Jak pisałem powyżej, nie mam formalnych zastrzeżeń wobec takiej konstrukcji biorąc pod uwagę zapisy Ustawy. Uważam jednak, że monografia prezentująca szerokie i kompleksowe ujęcie danego problemu badawczego, wieloetapowe badania i szeroką dyskusję ich wniosków i implikacji, jest zwykle wystarczająca i nie wymaga towarzystwa artykułów. W tym przypadku jednak monografia PN2 będąca częścią serii krótkich monografii „Routledge Focus on Tourism and Hospitality” ma raczej charakter artykułu naukowego niż monografii mimo większej niż artykuł objętości. Tę objętość powiększa przede wszystkim dość rozwlekła prezentacja wyników badań, zwłaszcza badań ilościowych. Od monografii oczekuje się m.in. szerokiej prezentacji kontekstu teoretycznego badania (czego brakowało – zob. wyżej), a w pracach geograficznych – szerokiego opisu kontekstu przestrzennego. W przypadku tego drugiego zagadnienia mimo prezentacji obszarów badań w PN1 oraz w podrozdziale 2.6 PN2 nie otrzymujemy informacji kluczowych dla zarządczych implikacji badania: jacy aktorzy zaangażowani są w obsługę ruchu turystycznego (poza mieszkańcami-przedsiębiorcami turystycznymi w dolinie), jakie są relacje współpracy i konkurencji między lokalnymi aktorami, jak działają formalne i nieformalne instytucje budujące destynację. Są to zagadnienia tak bardzo pominięte, że podobnie jak TALC, nazwa jednostki administracyjnej na terenie której są badania pod Everestem pojawia się dopiero na końcu artykułu PN3. W efekcie rekomendacje tworzone przez Autora są zawieszone w zarządczej próżni – nie wiadomo do kogo są skierowane.

Trzy publikacje stanowią ciąg pokazujący ewolucję podejścia badawczego Habilitanta. Każda kolejna ma według mnie większą wartość od poprzedniej. Pierwszy artykuł jest określany w książce jako pilotaż badania drugiego. Faktycznie, zgodnie z tym, co Autor pisze w autoreferacie, metodyka drugiego badania jest bardziej rozbudowana i dostosowana do problemu oraz charakteru obszaru badań i możliwości gromadzenia danych. W szczególności autor nie ogranicza się do metod ilościowych, ale wprowadza wywiady. Ankiety uzupełnił też ankietę o pytania umożliwiające opis zmian funkcji odwiedzanych miejscowości w czasie. Najwyżej oceniam publikację trzecią – zarówno pod względem metodycznym, jak i dojrzałości problemu badawczego oraz możliwości zastosowania wniosków. Problem konfliktu między bardziej lokalnie zakorzenioną turystyką tradycyjną a „szybszą” opcją helikopterową pojawił się w wywiadach

w PN2 i zwrócił moją uwagę jako jeden z ciekawszych wątków. Z satysfakcją przekonałem się, że Autor ten właśnie wątek rozwinął w kolejnej publikacji. Paradoksalnie więc nie znaczenie wysokości, ale likwidacji bariery wysokości przez nowoczesne środki transportu jest dla mnie najważniejszym aspektem osiągnięcia autora. Artykuł ten wpisuje się nie tylko w żywą konkretną debatę na obszarze badań, ale rozszerza zrozumienie roli dostępności komunikacyjnej obszarów turystycznych w ogóle oraz tego jak zmiany tej dostępności mogą zmienić relacje między podmiotami w destynacji turystycznej. Zjawisko to w geografii transportu znane jest jako efekt tunelu. W ostatnim artykule mój niedosyt budzi brak uwzględnienia perspektywy innej niż mieszkańcy doliny (przedsiębiorców zaangażowanych w obsługę „helikopterowej” turystyki, władz lokalnych, ale też turystów). Cieszę się, że Autor deklaruje zamiar kontynuacji badań w tej tematyce.

Ocena metodyki i prezentacji badań

Tak jak już napisałem, uważam przyjęte przez Autora założenia metodologiczne (nomotetyczny i hipotetyczno-dedukcyjny model badań, początkowe stosowanie metodologii ilościowej) za słabo przystający do problematyki i obszaru badawczego. Pozytywne wrażenie robi praca terenowa wykonana przez Autora przy gromadzeniu materiału badawczego podczas dwóch serii badań terenowych, która wymaga zaangażowania, znajomości terenu badań i przygotowania logistycznego większego niż przy badaniach gabinetowych czy terenowych prowadzonych w popularniejszych wśród polskich geografów społeczno-ekonomicznych środowiskach. Duża praca wykonana przy gromadzeniu danych – ankiet oraz wywiadów – nie wyklucza jednak metodycznych zastrzeżeń, które mam zwłaszcza do ilościowej części badań.

Części istotnych dla oceny metodyki ilościowego badania informacji brakuje w publikacjach. M.in. nie wiem w jaki sposób Autor sformułował pytania (korzystając w wcześniejszych publikacji? wniosków z wywiadów?), jaką one miały formę („later the questions were simplified into yes/no answers” – PN1, s. 2 – w jaki w takim razie sposób odpowiedzi były zakodowane pierwotnie i po co było je rekodować?), czy i dlaczego odpowiedzi zagregowano w ramach miejscowości (co sugeruje pojawienie się procentów w miejsce dychotomicznych odpowiedzi) oraz po co logarytmizowano zmienne, skoro Fig. 3.3 PN2 nie pokazuje, żeby ich rozkład był prawostronnie asymetryczny. Uzasadnienia podjętych decyzji w sekcji 3.2 PN2 zawierają widoczne błędy: modele dwuzmienne nie mogą być obciążone współliniowością, nie jest prawdą, że normalność rozkładu zmiennych jest założeniem regresji liniowej (tylko normalny rozkład błędów), próba nie liczyła 142 gospodarstw domowych tylko 27 kombinacji wieś-strefa (jeśli poprawnie interpretuję przyczynę pojawienia się wartości procentowych), wreszcie nieprawdą jest, że stworzenie jednego modelu z wieloma zmiennymi wyjaśniającymi „could obscure the main objective of the study, which is to verify whether altitude affects residents’ perceptions of tourism” (s. 49), bo do tego właśnie służy regresja wielokrotna (w razie potrzeby – z interakcjami), aby wykazać niezależny wpływ każdej ze zmiennych wyjaśniających. Moje najważniejsze zastrzeżenie do ilościowej analizy dotyczy jednak nie włączenia do modelu oczywistej, podstawowej w podobnych badaniach i obecnej w wynikach ankiety zmiennej zaktócającej czyli ekonomicznej zależności gospodarstwa domowego od turystyki.

Znacznie wyżej oceniam przeprowadzone przez Autora i zaprezentowane w PN2 badanie jakościowe (a jeszcze wyżej – prawdopodobnie ponowne wykorzystanie tego samego materiału badawczego w PN3). Szkoda, że nie zostało ono przeprowadzone przed badaniem ankietowym, co jest częściej spotykaną praktyką, bo umożliwia indukcyjne wyprowadzenie hipotez do weryfikacji i sformułowanie pytań ankietowych. Rozumiem, że w tym przypadku takie postępowanie byłoby trudne ze względów finansowych i logistycznych. W opisie wywiadów w PN3

pojawiają się liczne interesujące wątki dotyczące zarówno głównej hipotezy badawczej (różnice zachowań turystów wynikające z tego, że poszczególne miejscowości są kolejno odwiedzane na standardowej drodze podejścia pod EBC), szerszego zagadnienia relacji gospodarz-gość (utrata lokalnej tożsamości niekoniecznie wynikająca tylko z rozwoju turystyki, ale szerszych procesów globalizacji i modernizacji, nie-miejscowi pracownicy sektora turystycznego, temat targowania się jako centralny przedmiot konfliktu między oczekiwaniami turystów i gospodarzy) oraz relacji w szerszym systemie turystycznym (problem helikopterów i szerzej przejmowania rynku od małych przez większych przedsiębiorców). Tu też mam pewne zastrzeżenia metodyczne. Autor zamiast czerpać wiedzę z wywiadów drogą indukcji próbuje używać ich jako narzędzie weryfikacji postawionej hipotezy. W efekcie zamiast jakościowej analizy treści wywiadów z kodowaniem i omówieniem poszczególnych tematów wyłaniających się z treści, referuje odpowiedzi pogrupowane według pytań ankiety i stref odległości od szlaku, co jest monotonne i „gubi” interesujące tematy, które wyłaniają się w odpowiedziach na wiele pytań. Brakuje również refleksyjności w badaniu – krytycznego zastanowienia się jak pozycja badacza, mogła wpłynąć na odpowiedzi respondentów.

Ocena wpływu osiągnięcia na rozwój nauki

Wpływ badań przeprowadzonych w ramach głównego osiągnięcia na rozwój dyscypliny oceniam w czterech wymiarach: poznawczym, teoretycznym, metodycznym i aplikacyjnym. W wymiarze poznawczym osiągnięcia Habilitanta są niewątpliwe. Wszystkie publikacje dostarczają cennych informacji o badanym obszarze, a zwłaszcza jakościowa część monografii PN2, która pogłębia wiedzę o relacjach gospodarz-gość oraz między aktorami sektora turystycznego w regionach wysokogórskich. Wnioski z badań Autora funkcjonują w obiegu naukowym – są czytane i cytowane, co widać szczególnie to w przypadku publikacji PN1, jako że pozostałe opublikowane zostały niedawno, więc ocena ich oddziaływania wymaga czasu. Dotychczasowe cytowania mają przede wszystkim charakter poznawczy i potwierdzają, że wyniki Autora są wykorzystywane w kolejnych publikacjach oraz przy projektowaniu nowych badań.

Wpływ teoretyczny osiągnięcia jest ograniczony z powodu niewystarczającego osadzenia badań w istniejącej literaturze. Proponowana adaptacja modelu Doxleya nie znajduje moim zdaniem pełnego uzasadnienia w wynikach badań. W PN2 odniesienie do tego modelu (po jego wspomnieniu na początku pracy) pojawia się dopiero w rozdziale 7, niemal pozbawionym dyskusji z literaturą. Nie stanowi to wystarczającej podstawy do rozwijania teorii. Ponadto rozwinięcie modelu przedstawione w PN1 i PN2 ma charakter dynamiczny, podczas gdy uzyskane wyniki są statyczne, choć elementy dynamiki można dostrzec w wywiadach i opisowej części badań ankietowych. Ograniczony jest również wpływ osiągnięcia na rozwój metodologiczny dyscyplin naukowych. Cel metodyczny PN2, określony jako „to develop a comprehensive methodology to assess the impact of the altitude factor and the zone (within the locality) of residence on the perception and attitude of hosts towards increasing numbers of visitors” (s. 27), nie został raczej osiągnięty, ponieważ metodyka zastosowana przez Autora, nawet jeśli ma element nowatorstwa, to nie została skonfrontowana w dyskusji z metodyką stosowaną przez innych badaczy. Zabrakło szerszej refleksji na temat warunków w których zastosowane podejście badawcze mogłoby stanowić wzór do postępowania dla kolejnych badaczy. Autor w szczególności mógł poddać dyskusji i krytyce kwestię wyznaczenia stref odległości od szlaku na potrzeby analizy przestrzennego rozwoju turystyki.

Głównym aplikacyjnym celem badań było sformułowanie wytycznych do tworzenia planów rozwoju turystyki w obszarach górskich. Wnioski przedstawione m.in. w końcowej części PN2 są wartościowe i przynajmniej częściowo wynikają z wyników badań. Ich użyteczność ogranicza

niedostatek sposobu prezentacji: szczegółowe rekomendacje omawiane w rozdziale 6 osobno dla poszczególnych stref odległości od szlaku są nadmiernie rozdrobnione, natomiast podsumowanie w sekcji 6.4 jest już tak syntetyczne, że wręcz trywialne, nie pokazujące wręczystości wniosków z badania (ważna jest edukacja, zrównoważona turystyka i dostosowanie działań do warunków lokalnych). Poważnym problemem jest brak osadzenia rekomendacji w realiach zarządzania badanymi regionami/destynacjami. Plany rozwoju mają być tworzone z wykorzystaniem rekomendacji przez *stakeholders* (s. 140 PN2), jednak bez charakterystyki systemu organizacji turystyki w regionie nie wiadomo, kim oni są, kto miałby opracować i wdrażać te plany ani czy ich realizacja jest w ogóle możliwa. Autor nie poświęca temu zagadnieniu należytej uwagi. Użycie na s. 158 PN2 określenie „mountain settlement manager” kontrastuje ostro ze złożonym charakterem procesów zarządzania przestrzenią w ogóle, a destynacjami turystycznymi w szczególności: nie mają one jasnych granic ani jednostkowych „zarządców”. Ich rozwój jest wynikiem działań podmiotów o zróżnicowanych kompetencjach, możliwościach działania, interesach i wzajemnych relacjach: władz państwowych i lokalnych różnych szczebli, parków narodowych, przedsiębiorców, organizacji zarządzających destynacją, a w badanym obszarze także zagranicznych organizatorów turystyki i organizacji międzynarodowych. Nie analizując, kto mógłby i powinien uczestniczyć w przygotowaniu takiego planu, Autor – podobnie jak to ma miejsce w warstwie teoretycznej – sam ogranicza potencjalny wpływ aplikacyjny osiągnięcia, kierując rekomendacje do nieokreślonego adresata.

Podsumowując, oceniam, że osiągnięcie Habilitanta pt. „Postrzeganie turystyki przez mieszkańców gór na różnych wysokościach bezwzględnych” ma istotną wartość poznawczą i wpływ na badania relacji gospodarze-goście oraz relacji w ramach sektora turystycznego w środowiskach wysokogórskich. Jego znaczenie teoretyczne, metodologiczne i aplikacyjne pozostaje jednak ograniczone.

Ocena pozostałej aktywności naukowej Habilitanta

Dorobek badawczy Habilitanta poza wyżej omówionym osiągnięciem jest bogaty ilościowo, szeroki pod względem podejmowanych zagadnień, w znacznym stopniu umiędzynarodowiony zarówno pod względem podejmowanej tematyki, jak i nawiązywanej współpracy naukowej, i zauważalny wśród innych badaczy, o czym świadczy wysoka liczba cytowań. Większość badań Habilitanta koncentruje się na tematyce relacji człowiek-środowisko, zrównoważonego rozwoju, i zarządzania turystyką w obszarach górskich, w szczególności wysokogórskich, z którymi łączy Habilitanta nie tylko zainteresowani naukowe, ale i podróżnicza i alpinistyczna pasja. Przedstawiony dorobek świadczy o konsekwentnym rozwijaniu własnej problematyki badawczej, a także o umiejętności podejmowania nowych wyzwań naukowych i budowania międzynarodowych zespołów badawczych.

Jednym z najważniejszych i chronologicznie pierwszych nurtów badań habilitanta są zagadnienia związane z degradacją środowiska przyrodniczego obszarów wysokogórskich. Badania te dotyczą problemu o małej skali, ale bardzo dużym znaczeniu i budzącym społeczne zainteresowanie. Badania nie ograniczały się do identyfikacji problemów środowiskowych, lecz prowadziły do formułowania rekomendacji zarządczych dla obszarów chronionych i popularnych destynacji turystyki górskiej. Wysoko oceniam wartość krótkiej monografii „Environmental Impacts of Mountaineering: A Conceptual Framework” syntetycznie, ale wszechstronnie prezentującej zagadnienie wpływu turystyki górskiej na środowisko. Drugim ważnym obszarem działalności naukowej Habilitanta są badania nad zarządzaniem regionami górskimi i obszarami chronionymi, w szczególności ich wszechstronnej dostępności oraz nowych wyzwań przynoszonych przez rozwój mediów społecznościowych. Wyniki tych badań wnoszą istotny wkład do aktualnej debaty

nad zjawiskami *overtourismu* i zarządzania ruchem turystycznym. Autor prowadził badania w różnych regionach górskich i peryferyjnych w krajach rozwijających się, w różnych zespołach badawczych, gdzie przyjmował różne role. Publikacje opisujące wyniki tych badań należą do najbardziej wpływowych publikacji Habilitanta. Badania nad turystyką pielgrzymkową w obszarach górskich oraz zjawiskiem *peak-baggingu* pokazują zdolność Autora do przyjmowania różnych perspektyw metodycznych w ramach szerokiej tożsamości geografa – badacza terenowego: analizy źródeł, etnografii i pomiarów terenowych, dostarczając wartościowych i bardzo ciekawych wniosków dotyczących motywacji i zachowań turystów odwiedzających obszary górskie. Aktywność Habilitanta w obszarze badań nad ubóstwem, nierównościami społecznymi i sprawiedliwością społeczną mają przede wszystkim wytyczać nowe kierunki działań i badań, stanowiąc inspirację dla naukowców. Publikacje te wskazują m.in. w jaki sposób turystyka może stać się narzędziem ograniczania nierówności oraz wspierania rozwoju społeczności marginalizowanych. Badania dotyczące konsekwencji wojny w Ukrainie na rynku nieruchomości i procesów migracyjnych w Europie Środkowej oraz różnicach płciowych w sporcie (turystyce sportowej) i w nauce dowodzą naukowej elastyczności Habilitanta i jego zdolności do podejmowania ważnych i aktualnych problemów badawczych.

Dorobek Habilitanta jest bardzo geograficzny w tradycyjnym znaczeniu tego słowa. Po pierwsze, ma charakter interdyscyplinarny lokując się na pograniczu nauk o Ziemi i środowisku oraz geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej (według obecnie obowiązującej w Polsce klasyfikacji dyscyplin). Wydaje mi się, że pod względem metodycznym autorowi może być bliżej do nauk przyrodniczych niż społecznych. Geografia tradycyjnie łączy jednak obie te dyscypliny i dziedziny, a Habilitant w podejmowanej interdyscyplinarnej tematyce badawczej się w tę tradycję wpisuje. Po drugie, habilitant jest badaczem terenowym, dla którego bezpośrednia obserwacja, wywiad, pomiar w terenie to podstawowe środki poznania – takie podejście również jest tradycyjnie charakterystyczne dla geografii, choć dziś w dobie dostępności wtórnych źródeł danych niejedynie możliwe. Po trzecie, publikacje Habilitanta mają istotny walor edukacyjny i społeczny: są zaangażowane, mają na celu rozszerzać świadomości czytelników w kwestiach ważnych dla zrównoważonej i sprawiedliwej przyszłości. Choć recenzja ma przede wszystkim oceniać osiągnięcia naukowe, a nie dydaktyczne czy popularyzatorskie działalności Habilitanta, to w jego przypadku nie da się ich jasno rozgraniczyć, tak jak tradycyjną i wciąż aktualną rolę geografii jest nie tylko analizowanie, ale również uprzystępnianie i uświadamianie społeczeństwa w zakresie zjawisk i procesów przyrodniczych i społecznych na świecie. Opis dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego Habilitanta pokazuje umiejętność wykorzystania w takiej działalności doświadczeń wyniesionych z badań terenowych i międzynarodowych projektów naukowych, co wzbogaca kształcenie studentów oraz przekłada się na popularyzację wiedzy i społecznej wrażliwości na lokalne implikacje globalnych procesów, zwłaszcza objawiające się w wysokogórskich środowiskach i peryferyjnych regionach krajów rozwijających się.

Z drugiej strony, dorobek Habilitanta nie ma ambicji odpierania zarzutu o nieteoretyczności geografii społeczno-ekonomicznej na tle innych nauk społecznych. Nie rozwija też metod analizy przestrzennej, które problemy społeczno-ekonomiczne podejmowane przez inne dyscypliny pozwalają rozpatrywać geografów z nowego przestrzennego punktu widzenia. Nie reprezentuje również praktycznego i zorientowanego na konkretne działanie i udział w procesach decyzyjnych podejścia dominującego w gospodarce przestrzennej. Mimo tego, konsekwentne, wartościowe i inspirujące badania i publikacje oparte na holistycznym rozumieniu geografii, terenowych badaniach i w nurcie zaangażowanej edukacyjnie i społecznie nauki pozwalają stwierdzić, że działalność naukowa Habilitanta wnosi znaczący wkład w rozwój geografii.

Konkluzja

Na podstawie powyższej oceny dorobku naukowego dr. Michała Apollo, obejmującego cykl trzech powiązanych tematycznie publikacji pt. „Postrzeganie turystyki przez mieszkańców gór na różnych wysokościach bezwzględnych” oraz pozostałe osiągnięcia przedstawione w autoreferacie, stwierdzam, że jego badania dotyczą zagadnień istotnych dla geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej, mają wartość poznawczą i aplikacyjną, inspirują dalsze badania oraz są użyteczne dydaktycznie i społecznie. Oznacza to, że osiągnięcia Habilitanta stanowią znaczny wkład w rozwój dyscypliny naukowej geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna. Odpowiadają zatem wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt 2 Ustawy. Dlatego popieram nadanie dr. Michałowi Apollo stopnia naukowego doktora habilitowanego w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

PODPIS ZAUFANY
CZESŁAW
ADAMIAK
14.09.2026 21:06:42 GMT+0200
Dokument podpisany elektronicznie
podpisem zaufanym